

Transkripsjon av podkast fra Skeivt arkiv:

«Et tilfælde af homosexualitet hos en kvinde»

Hun forførte stadig andre kvinner i bygden. Husbonden mente tjenestepiken var umulig å ha med å gjøre. Da hun havnet på sinnssykehus i Bergen, ble Ågot Neteland den første med den nye diagnosen «homoseksuell». Men hva skjedde da hun kom tilbake til bygdefolket? Historiker ved Skeivt arkiv, Runar Jordåen forteller til Bjørn André Widvey.

Lengde: 18:52

(Jingel)

Runar Jordåen, Skeivt arkiv (teaser):

“Denne drift til samleie med andre kvinner er uimotståelig, erklærer hun. Hun vil heller dø enn unnværlig kvinnfolk.”

(Jingel fortsetter)

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

I januar 1895 ble en kvinne fra Kvam i Hardanger lagt inn på doktor Rosenbergs asyl i Bergen. Bakgrunnen var uvanlig.

(Jingel fortsetter)

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Mitt navn er Bjørn André Widvey og du hører på podcasten Skeiv historie fra Skeivt arkiv ved Universitetet i Bergen.

(Jingel stopper)

Ågot Gjermundsdatter Neteland var 36 år gammel og hadde arbeidet som tjenestejente i hjembygda, før hun havnet på det private sinnssykehuset. Ifølge overlegen ved institusjonen, Carl Loft, hadde kvinnen helt siden hun var ung hatt en tiltrekning til andre kvinner som hun karakteriserte som uimotståelig. Og dette har du skrevet mer om i en artikkel som heter «Et tilfelle av homoseksualitet hos en kvinne», historiker Runar Jordåen. Kan jeg bare aller først spørre deg, hvorfor var denne historien så fengende for deg?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, det er en veldig spennende historie fordi en kvinne havner inn på psykiatrisk sykehus, altså på dette doktor Rosenbergs asyl i Bergen. Hun er «homoseksuell», som var begrepet man brukte.

Og dette er på en måte ganske unikt, og så er det veldig tidlig. Begrepet homoseksualitet var helt nytt og nylig introdusert i Norge på denne tida, altså på 1890-tallet. I tillegg så er det jo en spennende historie om hva som skjer med henne etter hun har vært på dette sykehuset. Og det er på en måte en historie der jeg prøver, ved å bruke dette eksemplet da, å nærlese det og se på alle kilder rundt det, så prøver vi å si noe generelt om tematikken og synet på skeive og homoseksualitet på slutten av 1800-tallet og tidlig 1900-tall.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Her snakker vi og om en ny psykiatrisk diskurs rett og slett. Er Neteland den første vi vet om som fikk diagnosen «homoseksuell»?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, på en måte kan man si det, i Norge. Carl Loft publiserer jo en artikkel om dette i legetidsskriftet Medisinsk revy, og det er på en måte det første kasuset som blir beskrevet og utbrodert i den norske medisinske historien. Og så er det jo slik at dette begrepet «homoseksualitet» ble introdusert i Tyskland på slutten av 1860-tallet. Og dette var et begrep da som i all hovedsak legene og nærmere bestemt psykiaterne begynte å bruke for å beskrive en tilstand som handler om at man var tiltrukket av personer av samme kjønn, og at dette hadde bakgrunn i biologiske årsaker. Altså at det var en arvelig tilstand og en arvelig og sykelig tilstand. Og denne forståelsen som var knyttet til det den nye begrepet homoseksualitet, skilte seg skarpt fra en tidligere forståelse om at homoseksualiteten ikke var en sykdom eller noe mer født, men at det var noe umoralsk og syndig og kriminelt.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Og du har jo gått grundig inn i disse kildene og historiene om Ågot Geirmundsdatter Neteland. Fortell litt mer om henne. Hva var bakgrunnen for at hun havnet på asyl i Bergen i 1895?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, altså hun var jo født i Kvam i Hardanger, nærmere bestemt på gården Neteland i Steinsdalen i Kvam og kom fra en vanlig bondefamilie. Som vanlig for kvinner fra den bakgrunnen, begynte hun å jobbe i tjeneste for en annen gårdbruker i lokalsamfunnet og livnærte seg på det. Dette er et tilfelle som gjelder personer fra fra bondestanden og fra lavere lag i befolkningen, der vi ellers ikke har så veldig mye kunnskap om dette. Og så ser man jo det at det tidlig blir et «problem» at hun både er tiltrukket av andre kvinner og og har seksuelle forhold til andre kvinner i bygden.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Men hva vet vi om hvordan det ble sett på den tiden, likekjønnet seksualitet og i dette tilfellet mellom kvinner?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja altså, det er jo noe vi har veldig få kilder til i Norge. På denne tiden. Men vi har jo et tidligere tilfelle som har vært trukket fram en del. Det er fra 1840-tallet. Det var en kvinne oppe i Nordland som ble dømt for seksuelle forhold. Eller det var tre kvinner som ble dømt for seksuelle forhold til hverandre. På det tidspunktet så ble dette bragt opp for retten. Det har jo ha sammenheng med at man hadde et forbud mot seksualitet mellom personer av samme kjønn, som ble kalt «omgjengelse mot naturen». Og dette kunne da i prinsippet kvinner også straffes for. Kortversjonen er jo da at de kvinnene ble straffet. Men fra og med 1889 sto det helt tydelig i lovverket at forbudet bare skulle gjelde seksualitet mellom menn eller seksualitet mellom mennesker og dyr.

Slik at man kunne ikke lenger bruke strafferetten mot dette på dette tidspunktet, så den generelle måten å oppfatte det på denne tiden var nok at det kunne være noe syndig og umoralsk.

Men med vi har jo kilder, som tyder på at det kanskje ikke ble sett på som så enormt alvorlig i en del bygdesamfunn da. Og den saken fra 1840-tallet er kanskje et eksempel på det, for det tok veldig mange år før saken i det hele tatt kom opp. Faktisk flere tiår. Det var nok noe man prøvde å se litt ned på i bygdene, og prøvde å løse på den måten. Men det er ganske sjelden at man tok det opp på det nivået som skjedde her.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Men det var iallfall nok irritasjon eller forstyrrelser i samfunnet denne gangen til at Ågot ble sendt på asyl. Vi antar at hun ikke reiste av egen vilje?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Nei, det er nok usannsynlig at du gjorde det. Samtidig som legen skriver at hun gjerne vil bli helbredet, så er det nok bygda som har agert og bragt inn både presten og distriktslegen for å få dette til å skje.

Hun havnet altså på på doktor Rosenbergs asyl i 1895 og det er altså Carl Loft som tar imot henne. Han er en ung psykiater og han har helt sikkert da lært seg dette begrepet «homoseksualitet», som er en del av faget på denne tida. Han tenker nok at her har han et interessant tilfelle som han kan både beskrive og prøve å behandle.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Men hvilken behandling hadde de å tilby?.

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Nei, altså det var jo .... Han skriver at han brukte lange bad, eller var det varme eller kalde bad ... I alle fall bad.

Og så brukte han det beroligende middelet brom kalium. Det var godt mulig at det handler mest om ... Han beskrev at hun hadde angst symptomer og at hun følte seg forfulgt, så at hun hadde andre ting som gjorde at han ville bruke det.

Og så prøvde han hypnose. Det var en teknikk som han tydeligvis har hentet fra den samtidige medisinen i Tyskland. Hypnose ble sett på som en måte å helbrede homoseksualitet på.

Men når det er sagt, så kommer han ikke særlig langt med den behandlingen. Det henger nok også litt sammen med den teorien han hadde om dette, at dette var arvelig.

Så på den siden tenkte man at dette var medisinsk og noe sykelig. På den andre siden tenkte man at dette var noe som var veldig dypt rotfestet i personen, at det var ganske vanskelig å helbrede det.

Så skriver han om hvordan hun selv oppfatter dette, og jeg kan jo sitere et lite utdrag:

«Denne drift til samleie med andre kvinner er uimotståelig, erklærer hun. Hun vil heller dø enn unnvære kvinnfolk. Dog driften har voldt henne så megen plage at hun troede coitus med menn skulle helbrede henne. Et forsøk hun har fullbyrdet 12 ganger, men uten heldig resultat i det hun fant det motbydelig og hvemmeligt.»

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Hun ble ikke der veldig lenge?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Hun var der et år, og dette er jo et eksempel på ... Vi kjenner ikke så mange andre eksempler på kvinner som har blitt lagt inn på grunn av dette. Det er faktisk det eneste tilfellet jeg kjenner til fra denne tidsperioden, så sånn sett var det jo ganske alvorlig at man gikk så langt.

Men litt av poenget mitt i artikkelen jeg har skrevet om dette, er at hun kom tilbake til bygda. Og det er en veldig interessant prosess, å se på hva som skjedde i den forbindelse.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Ja, hva skjedde når du kommer tilbake til bygda? Det har vært litt viktig for deg å prøve å fortelle at det ikke var en uendelig lidelseshistorie. Det at hun faktisk kom tilbake.

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, altså dette viser i alle fall nå at man håndterer dette på en ganske interessant måte. Den delen av historien som har snakket om nå, det at du var innlagt på sykehuset og så videre. Det er noe jeg har forsket på tidligere. Men så oppdaget jeg for noen år siden at to lokalhistorikere som heter Marie Skutlaberg og Brita Træbakken fra Kvam har sett på andre kilder, på en annen bit av denne historien med fokus på hva som skjer når hun kommer tilbake. Og dette lar jeg meg da inspirere av. I tillegg til at jeg har gransket disse kildene selv, om hva som skjer med henne nå hun kommer tilbake i bygda.

Det som skjer er jo at etter et år så blir hun utskrevet fra sykehus, men med merknaden «uhelbredet». Og hva gjør man da? Jo, man sender henne i privat pleie. Privat pleie var noe som man brukte i psykiatrien på den tiden. Det var ganske stort felt. Pasienter som var utskrevet og uhelbredet kunne da komme til en bonde som tok ansvaret for vedkommende mot at denne bonden da fikk støtte både fra amtet (fylket) og fra kommunen eller fattigkassen. Så det var det som skjedde med Ågot.

Hun ble da satt i privatpleie på en gård som heter Skålheim, hos en bonde der i hjembygda, og der ble hun værende en tid. Kanskje et år, noe sånt. Så dermed var vi tilbake i bygda, men var fremdeles innenfor psykiatrien, men mer som en sånn oppbevaring da.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Og så etter hvert så kom det et tilbud om et giftemål, og.

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Det er veldig interessant fordi det som skjedde var at det var en husmannsplass i Steinsdalen, ikke langt fra der hun hadde vokst opp, der det var en mann i tidlig eller midten av 60 årene som heter Lars Steine. Han var nettopp blitt enkemann og hadde 2 mindreårige sønner. Han ble da beskrevet som ufør og veldig dårlig. Det var det som bygden da står overfor, og at denne husmannen da på denne husmannsplassen Eikehaugen, at han ikke kunne ta vare på seg selv og sine sønner.

Så det som har skjedd er da at man har tenkt at her er det en mulighet. Her kan man koble Ågot med Lars Steine på husmannsplassen, og de kan på en måte bli et hushold og klare å holde gården eller husmannsplassen i drift da.

Og det er det som skjer. Ågot sier at hun gjerne vil gifte seg. Det er distriktslegen som siterer henne på det. Men samtidig så sier hun jo at hun fant samleie med menn motbydelig. Så hun antyder ganske sterkt at det ikke kom på tale med noe ekteskapelig fullbyrdes av dette da.

Men samtidig så er jo ekteskap mellom folk, som vi ser av denne historien, på dette tidspunktet handler også mye om økonomi og arbeid, og hvordan man skal holde seg i live. Så det man løser på en måte, man får Ågot ut av privatpleie, noe som sparer bygden for penger i fattigkassen, og Lars blir tatt hånd om, og de 2 sønnene. Så dette er en på en måte en god løsning for bygda som helhet.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Men dette ekteskapet var ikke så veldig lenge, fordi mannen dør ganske raskt etterpå.

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, det er ikke mange år han etterpå at han han dør. Og da står bygda over for en ny utfordring igjen. Sånn som kildene beskriver dette, så mente de at Ågot ikke var i stand til å drive plassen helt alene. Det som skjer da, er at hun får en tjenestejente som flytter inn til Ågot og de to blir da boende sammen.

Og da er det slik at Ågot blir på en måte overhode, hun blir da husmannen eller husmannskona på denne på denne plassen. Og det er jo ganske uvanlig at kvinner har en sånt overhodestatus i et hushold på landsbygda. Ikke helt uvanlig, men det er ikke så veldig ofte det skjer. På en måte så sitter hun da igjen med en en liten gård og en tjenestejente og kan livnære seg selv på denne husmannsplassen Eikehaugen.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Og vi vet vel også at stesønnene flyttet vekk og etablerte seg andre steder.

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, det stemmer. Så hun ender opp med å bo der sammen med denne tjenestejenta som er noenlunde i alderen hennes.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Så hun får til slutt et ganske OK liv, et ganske langt liv?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Ja, hun dør i 1940, og da har hun bodd på denne husmannsplassen nesten helt til det siste. Så hun er jo godt opp i ja, nå husker jeg ikke helt, men i hvert fall godt opp i 70 årene, og det var jo ikke et så kort liv på den tiden.

Så poenget, poenget her er jo at... Selvfølgelig har dette vært røft. Det å bli sendt på psykiatrisk sykehus har opplagt vært ganske traumatisk for Ågot. Men det som er interessant med saken er jo at man prøver å reintegrere henne i bygda. Og til syvende og sist så ender hun altså opp med en husmannsplass da. Og det forteller jo oss noe om hva en bygd tross alt har kunnet romme når det gjelder likekjønnet seksualitet.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Og denne artikkelen er jo en del av en rykende fersk bok som og har foran oss her, som rett og slett heter Skeiv lokalhistorie, kulturhistoriske perspektiver på samkjønnsrelasjoner og kjønnsoverskridelser.

Den er boken nettopp lansert. Det er en satsing fra Norsk lokalhistorisk institutt ved Nasjonalbiblioteket i samarbeid med Skeivt arkiv. Og hvilke andre historier er det som kommer fram i denne antologien?

Runar Jordåen, Skeivt arkiv:

Altså, det er ganske mange forskjellige historier. Da vi begynte å jobbe med denne for 3 år siden var det vel, så var tanken at klarer vi å skaffe nok artikler om skeiv historie. For dette er jo et felt der det ikke har vært flust forskere. Det er et felt som er i startgropen. Men vi klarte faktisk å tromme

sammen så mye som en 13- 14 artikler, og boka er blitt på over 500 sider. Her har vi da veldig mange forskjellige artikler som tematiserer det med det skeive i konkrete situasjoner i lokalhistoriske situasjoner og så videre. Vi har artikler både fra Island, Norge, Sverige og Finland.

Bjørn André Widvey, Skeivt arkiv:

Ja, og hvis folk har lyst til å lese boka, så er den nå ferdig trykt og tilgjengelig, og den er også tilgjengelig digitalt på Nasjonalbiblioteket sine egne sider. Takk til deg, Runar Jordåen, historiker ved Skeivt arkiv. Du har hørt podcasten Skeiv historie fra Skeivt arkiv. Husk å abonnere, så går du ikke glipp av neste episode i vår serie om skeiv historie i Norge.